

Хайдаров Хайрулла Ғуламович,
ТДИУ мустақил изланувчиси

ИҚТИСОДИЁТДА ТАРКИБИЙ ЎЗГАРИШЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К РЕАЛИЗАЦИИ СТРУКТУРНЫХ
ИЗМЕНЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

AN INNOVATIVE APPROACH TO IMPLEMENTING
STRUCTURAL CHANGES IN THE ECONOMY

Аннотация. Ушбу тезисда иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификациялаш шароитида турли хил мулкчилик шаклида фаолият юритувчи тармоқларнинг иқтисодий, техник-технологик, молиявий, ижтимоий ҳамда инновацион ривожлантириш, ишлаб чиқариш тармоқларини ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжлардан келиб чиқиб, иқтисодий бозор тизимида ишлаш муҳитини яратиш бўйича фикрлар билдирилган.

Таянч иборалар: модернизация, диверсификация, инновация, реструктуризациялаш, бизнес, молия, молиявий-иқтисодий, акциядорлик, холдинг, сифат менежменти, концепция.

Аннотация. В данной диссертации выражены взгляды на экономическое, техническое, технологическое, финансовое, социальное и инновационное развитие отраслей, действующих в различных формах собственности, в контексте модернизации и диверсификации экономики, создания среды в экономической рыночной системе, основанной на социально-экономических потребностях.

Ключевые слова: модернизация, диверсификация, инновации, реструктуризация, бизнес, финансы, финансово-экономические, акции, холдинг, управление качеством, концепция.

Abstract. This thesis expresses views on the economic, technical, technological, financial, social and innovative development of industries operating in various forms of ownership in the context of modernization and diversification of the economy, the creation of an environment in the economic market system based on socio-economic needs.

Key words: modernization, diversification, innovation, restructuring, business, finance, financial and economic, stock, holding, quality management, concept.

Иқтисодиётни модернизациялаш ва диверсификациялаш шароитида турли хил мулкчилик шаклида фаолият юритувчи тармоқларнинг ички ишлаб чиқариш муносабатларини шакллантириш, уларни замонавий ахборот технологиялари асосида қайта тузиш, таркибий ўзгаришларга инновацион ёндашувни талаб қилади. Чунки, ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжлардан келиб чиқиб таркибий ўзгаришлар уларни янги фаолият шароитларига ундайди.

Бугунги кунда, иқтисодий адабиётларда таркибий ўзгаришларнинг ягона таснифи мавжуд эмас. Бу борада, кўплаб иқтисодчи олимлар турлича фикрлар билдиришган. Жумладан, О.В.Вишневская таркибий ўзгаришлар қилиш жараёнини бирлашиш-қўшилиш,

қўшилиш, бўлиниш, ажратиш, ўзгартириш, мулкчиликнинг ташкилий-ҳуқуқий шакллари ва уларни ўзгартириш жараёнларини ажратиб туради деган фикрни билдиради. Яни бир иқтисодчи олимлар М.А.Одинцов ва Л.В.Йежкинлар эса, корхонани ислоҳ қилишнинг қуйидаги учта шаклини келтиради [1]:

- ▶ реструктуризациялаш (қайта ташкил этиш: ажратиш, бирлашиш, шўба ва бошқа хўжалик компанияларини яратиш билан ажратиш, масъулият марказларини (бизнес бўлинмалари) ташкил қилиш, бошқарув тизимини қайта ташкил қилиш, назоратни жорий қилиш);
- ▶ мулк шаклидаги ўзгариш (акциядорлар таркибини ўзгартириш, қўшма корхона, молия саноат гуруҳи, холдинглар ташкил этиш);
- ▶ ишлаб чиқариш ва сотишдаги ўзгаришлар (ишлаб чиқариш кўламини ошириш, янги технологиялар, инновацияларни жорий қилиш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, фаолиятни диверсификация қилиш, маркетинг стратегияси).

Н.С.Рычихин фикрича, иқтисодий субъектнинг молиявий-иқтисодий ҳолати ва трансформациянинг мақсадлари билан боғлиқ ҳолда, табиий (меъёрий фаолият юритадиган гуллаб-яшнаётган корхоналарни қайта қуриш), бизнесни (ҳозирги ҳолати қониқарли, аммо унинг фаолият прогнозлари ноқулай бўлган корхоналарни таркибий ўзгартириш) ва инқирозни қайта қуриш (жойлашган корхоналарни қайта қуриш) инқирозгача ёки инқироз ҳолати) [2]. Юқоридаги иқтисодчи олимларнинг бу борадаги фикрлари иқтисодиёт тармоқларидаги таркибий ўзгаришларни турли хил шаклдаги кўринишлари ҳисобланади.

Бу албатта, маҳаллий ишлаб чиқариш тармоқларини таркибий ўзгартириш билан чамбарчас боғлиқ: яъни, корхона таркибий бўлимларининг нисбий мустақиллигини ошириш; ишлаб чиқариш ичидаги муносабатларни шартнома асосида шакллантириш; уларнинг ишлаб чиқариш-иқтисодий фаолиятининг якуний натижаларини тавсифловчи бўлинмалар ва алоҳида ишчи учун техник-иқтисодий кўрсаткичларни режалаштириш; тизимлардан фойдаланиш ички ишлаб чиқариш даволарини тақдим қилиш; трансфер нархларидан фойдаланган ҳолда маҳсулотларни сотиш ва сотиб олишда таркибий бўлинмалар ўртасидаги тижорат ҳисоб-китоблари, бу ижтимоий зарурий меҳнат харажатларига асосланади; корхоналарнинг таркибий бўлинмалари даражасида сотилган маҳсулот таннархини шакллантириш ва тақсимлаш; меҳнатни рағбатлантириш, шу жумладан: ҳар бир таркибий тузилма учун фойдани шакллантириш ва тақсимлаш; меҳнат хиссаси кўрсаткичларини аниқлаш; хорижий тажрибага асосланган рағбатлантириш хусусиятлари; корхоналарнинг ташкилий тузилмаси ва унинг бўлинмаларини бошқариш тузилмасини такомиллаштириш; бозор иқтисодиёти ривожланган мамалакатларда қўлланиладиган инновациялар билан: бюджетни бошқариш усули; тизимларнинг ривожланиши билан: муҳандислик, бизнес жараёнларини қайта тузиш; назорат; логистика, умумий сифат менежменти (TQM), вақтида ишловчи (JIT) тизим; GALS-технологиядан фойдаланган ҳолда «mobil» va «virtual» ишлаб чиқариш концепциясини амалга ошириш; (Computer Acquisition and Lifecycle Support – «Маҳсулотнинг ҳаётий айланиш жараёнини доимий равишда қўллаб-қувватлаш»); мослашувчан ишлаб чиқариш тизимлари; ягона ахборот майдони (UIS) ва бошқалар. Ушбу янгиликлар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ҳисобланади [3].

Иқтисодиётдаги саноат тармоқларини таркибий ўзгартириш бозор иқтисодий тизими талаблари билан ҳам боғлиқ бўлиб: асосий воситаларнинг эскириши (жисмоний ва маънавий); ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг етарлича юқори сифати, бу маҳсулот рақобатбардошлигига салбий таъсир қилади; маҳсулотлар ассортименти ва уларни янгилаш;

импорт ўрнини босиш; ишлаб чиқаришни бошқариш самарадорлигини ошириш; уларнинг техник даражасини ошириш билан бирга инновацион сиёсат олиб боришдан иборат.

Молиявий-иқтисодий инқироз бўлган кўплаб саноат тармоқларининг ҳолати ишлаб чиқаришни тез ўзгарувчан, ташқи шароитга мослашувчан самарали чораларни амалга ошириш вазифасини тақозо қилади. Маҳаллий корхоналарни таркибий ўзгартириш, ишлаб чиқаришни стратегик барқарорлигига эришишнинг ташқи муҳитга мослаштириш мақсадида иқтисодий фаолият (активлар, мол-мулк, молия, менежмент, кадрлар ва ҳ.к.) таркибидаги комплекс ўзгаришларни амалга оширадиган жараён ҳисобланади.

Ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг чизиқли ва циклик ривожланишини тан олиш ҳар қандай инқирозни шартли қилади. Бундай шароитда ҳар қандай корхона фаолияти давомида кўтарилиш ва тушиш даврларини бошдан кечириши табиий ҳолатдир. Бу эса, унинг оқибатларини ўрганиш, дастлабки таҳлил қилиш ва корхоналарни ўз вақтида таркибий ўзгартириш орқали оғир вазиятдан чиқиш зарурлигини билдиради [4], [5].

Иқтисодиёт тармоқларида таркибий ўзгаришларни амалга оширишда қуйидаги таркибий қисмларга эътибор қаратиш таклиф қилинади:

1. Дастлабки шартлар – ишлаб чиқариш ҳудудларининг нотекис ривожланиши; асосий ишлаб чиқариш самарадорлигининг пасайиши; илмий-техник ривожланиши.

2. Сабаб ва асослар – *иқтисодий*: бозор улушини кенгайтириш, янги бозорларга чиқиш; ресурсларни тежаш; *техник-технологик*: ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш; илғор технологияларни қўллаш; *молиявий*: бозорларни тақсимлаш; молиявий барқарорликни ошириш; ижтимоий: кадрларни тежаш; *ижтимоий муҳитни яхшилаш*: – ишбилармонлик муҳитини ривожлантириш; *инновацион*: бозор шароитига мослашиш; инновацион менежерларни кучайтириш;

3. Амалга ошириш усуллари: корхонанинг ишлаб чиқариш ва ташкилий тузилмасининг ўзгариши; шартномалар асосида корхоналарни бирлаштириш, корпоратив назоратни йўлга қўйиш; бозор қийматининг ошиши.

4. Натижалар: фойданинг ўсиши; бозор қиматининг ошиши; савдо бозорларини кенгайтириш; рақобатбардошликни ошириш; бизнеснинг барқарорлигига эришишдан иборат.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга оширишда иқтисодий, техник-технологик, молиявий, ижтимоий ҳамда инновацион ривожланишни ташкил қилиш натижасида, ишлаб чиқариш тармоқларининг иқтисодий бозор тизимида ишлаш муҳити яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Одинцов М.В., Ежкин Л.В. Корпоратизация и реструктуризация как две стороны реформирования предприятия // Менеджмент в России и за рубежом. 2006. № 6.
2. Рычихина Н.С. Реструктуризация как инструмент достижения стратегической устойчивости предприятия // Экономический анализ: теория и практика. М.: ООО «ИД «Финансы и кредит». 2008. №10. С. 57–62.
3. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе /М. Хаммер, Дж. Чампа. – СПб.: «Питер», 1999. с. 405.
4. Измestьев А.А. Повышение инвестиционной привлекательности государственных предприятий путем проведения антикризисной реструктуризации // Экономический анализ: теория и практика. 2007. № 2 (83). С. 66–68.
5. Юн Г.Б. Методология антикризисного управления: учеб.-практич. пособие. – М.: «Дело», 2004.

Хайдарова Мастура Иркиновна,
ТДИУ таянч докторанти

ЭЛЕКТР ЭНЕРГЕТИКА КОМПАНИЯЛАРИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ
ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ

THE ROLE OF INVESTMENT IN THE PROCESS OF MODERNIZATION
OF ELECTRICITY COMPANIES

Аннотация. Ушбу мақолада электр энергетика корхоналарини модернизациялаш жараёнида инвестициялардан тўғри ва ўз ўрнида фойдаланиш, модернизациялаш жараёнида мақсадни аниқлаб олиш, электр энергетика корхоналарига инвестицияларни жалб қилиш ва уни тўғри бошқариш, модернизациялаш жараёнининг таркиби ва вазифалари ёритилган.

Таянч иборалар: инвестиция, электр энергияси, модернизация, молиявий оқим, харажатлар.

Аннотация. В данной статье описывается правильное и целесообразное использование инвестиций в модернизацию предприятий электроэнергетики, определение целей в процессе модернизации, привлечение и правильное управление инвестициями в предприятии электроэнергетики, структуру и цели процесса модернизации.

Ключевые слова: инвестиции, электроэнергетика, модернизация, финансовые потоки, затраты.

Abstract. This article describes the correct and appropriate use of investments in the modernization of power companies, goal setting in the modernization process, the attraction and proper management of investments in power companies, the structure and objectives of the modernization process.

Key words: investment, electricity, modernization, financial flow, costs.

Электр энергетика саноати ҳар қандай иқтисодийнинг асосий тизимини шакллантирувчи соҳадир. Мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси ва суръати унинг ҳолати ҳамда ривожланишига боғлиқ. Электр энергетика саноатида олиб борилаётган жараён ҳамда ислохотлар, кутилаётган ўзгаришлар хусусида таҳлиллар амалга оширилади. Ушбу саноат анъанавий равишда табиий монополия ҳисобланади. Ислохотларни амалга оширишда чуқур назарий ва услубий изланишларни ҳамда мамлакатнинг энергия хавфсизлигига таъсир кўрсатадиган омилларни ҳисобга олиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг «Электр энергетикаси тармоғини жадал ривожлантириш ва молиявий барқарорлигини таъминлаш чора-тадбир-